Kommunikationscentret

Logopædisk indsats til borgere med demens – udredning og intervention

Logopædi og demens ved Anita Munch Reul - DTHS 2018

Anita Munch Reul, audiologopæd

Kommunikationscentret

Introduktion og baggrund

- Afsæt i hjerneskaderehabilitering
  - Diverse sproglige og talemotoriske vanskeligheder
  - Kommunikative udfordringer
  - Kognitive vanskeligheder
  - Omgivelsesfokus og -støtte
- Som udgangspunkt tværfaglige i interventionen
  - Forskellige faggrupper (IKT-konsulent, neuropsykolog, hørekonsulent, synskonsulent, optometrist, logopæd)
- Skræddersyede forløb
  - Identitet, ressourcer, specifikke vanskeligheder, borgerens mål og behov

Logopædi og demens ved Anita Munch Reul - DTHS 2018

Kommunikationscentret

Formålet med logopædisk intervention til mennesker med demens

- **Formål**: At skabe sproglige succesoplevelser, så personen med demens fortsat er i stand til og har mod på at anvende sit sprog.

Gennem

- en afdækning af den enkeltes kommunikative muligheder og sproglige funktionsniveau,

som

- danner baggrund for tilrettelæggelse af et undervisningsforløb målrettet den enkeltes muligheder for fortsat at kunne anvende sine sproglige funktioner i dagligdagens forskellige kommunikative sammenhænge.

Kommunikationscentret

Hvem ser vi typisk?

- De, hvor demenssygdommen debuterer med sproglige vanskeligheder frem for sædvanligvis hukommelsesbesvær
- Yngre (fokus på tidligere opsporing af demens)
- Borgere med potentiale og motivation for at arbejde aktivt med deres begrænsninger i hverdagen
- Borgere, som har et stort behov for at gøre noget aktivt for at forbedre/ændre deres situation
- Borgere med aktuelt/nyligt aktivt arbejdsliv og hjemmeboende børn

Kommunikationscentret

Demens og sprog

Demenstyperne med dominerende symptomer, som er af sproglig karakter:

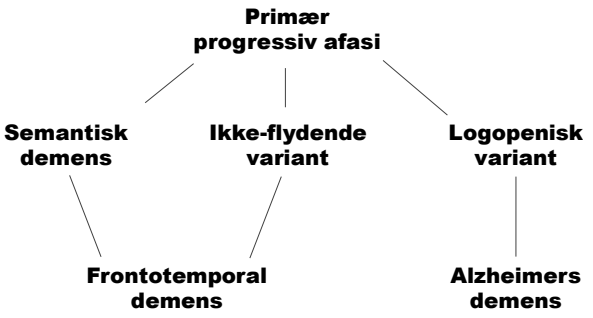

Kommunikationscentret

Sproglige vanskeligheder ved demens

- De sproglige vanskeligheder afhænger af den specifikke demensdiagnose – dog findes vanskeligheder med ordmobilisering ofte som et fællestræk
- Forstyrrelser af sprogfunktioner opstår både i forhold til at udtrykke og forstå sprog, ligesom læsefunktionen og personens evne til at skrive vil blive påvirket
- Typisk tale om vanskeligheder relateret til:
- **Sproglig produktivitet** reduceres – personen får sværere ved at sige noget spontant og svarer kortfattet.
- **Semantiske forstyrrelser**, manglende kendskab til almindelige ord og begrebers betydning.
- **Påvirkning af udtale og artikulation**

Kommunikationscentret

Typiske sproglige vanskeligheder ved demens

- Ordmobiliseringsvanskeligheder
- Semantiske udfordringer relateret til frekvens og billedlighed
- Reduktion af tale
- Oftest længere bevarelse af enkeltordsforståelse
- Problemer med at producere og forstå komplekse syntaktiske sætninger.
- Problemer med at forstå abstrakt sprogbrug (ironi, sarkasme, ordsprog, metaforer)
- Anstrengt, tøvende tale
- Lydlige ombytninger og udeladelser
- Gentagelsesproblemer
- Problemer med læsningen, relateret til både afkodning og forståelse
- Skriveudfordringer – enkeltordsskrivning bevaret længst, lydrette ord
- Tangentiel tale – bevæger sig væk fra samtalens emne
- Præsenterer utilstrækkelig information
- Inddrager informationer, som ikke bidrager til emnet
- Udfordringer med at sætte sig i den andens sted/tage an andens perspektiv
- Taber tråden
- Udfordringer med talbehandling

Kommunikationscentret

Logopenisk afasi

- Betyder 'ordknap', karakteriseret ved et langsomt taletempo med lange pauser, hvor personen leder efter ordene
- Moderate ordmobiliseringsvanskeligheder
- Problemer med at producere og forstå komplekse syntaktiske sætninger
- Forringet evne til gentagelse af sætninger
- Bevaret grammatik og artikulation (dog med forekomst af lydlige fejl)
- Overvejende semantiske vanskeligheder
- Læseudfordring – overfladealeksi (svært ved at automatiseret helordsgenkendelse)

Kommunikationscentret

Progressiv ikke-flydende afasi

- Talen bliver ikke-flydende. Sproglyde sammensættes forkert og talen bliver langsom, besværet og hakkende med korte enkle sætninger og udelukkelser af fx funktionsord
- Senere i forløbet kan optræde ekkolali (ukritisk gentagelse af andre) og perseveration (ukritisk gentagelse af ord eller stavelser).
- Også kendetegnet ved ordmobiliseringsvanskeligheder
- Læseudfordring: fonologiske læsevanskeligheder (svært ved at læse ukendte ord, hvor ordet læses lyd for lyd)

Kommunikationscentret

Semantisk demens

- Mister gradvist viden om begrebers betydning og genstandes egenskaber (hvad ord betyder og hvad genstande bruges til)
- Det semantiske tab typisk afhængig af ordenes frekvens og billedlighed
- Adfærdsmæssige ændringer optræder ofte først senere i sygdomsforløbet

Kommunikationscentret

Logopædisk udredning

Kommunikationscentret

Demenstilstande indebærer vanskeligheder med at kommunikere!

- Sygdommen debuterer med specifikke sproglige vanskeligheder
- De kognitive vanskeligheder indebærer vanskeligheder med den komplekse sproglige anvendelse

Kommunikationscentret

ICF - International Classification of Functioning, Disability and Health

- Gør det muligt at beskrive funktionsevnen med fokus på
  - krop
  - aktivitet og deltagelse
  - samt de helbredsmæssige og kontekstuelle (personlige og omgivelsesmæssige) faktorer, der påvirker funktionsevnen

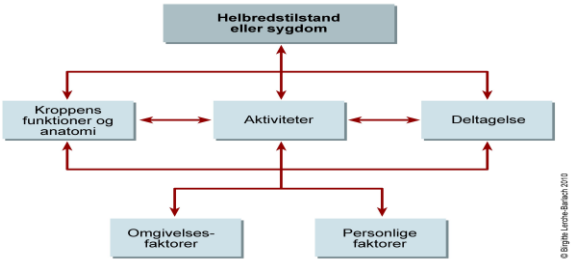

Kommunikationscentret

ICF-interview

- Udarbejdet en hoolistisk spørgeguide
- Eksempler på spørgsmål relateret til kommunikation:
  - Oplever du, at du har forandret dig, når du er sammen med andre?
  - Oplever du, at sproglige vanskeligheder forstyrrer dit familieliv og/eller dit fritidsliv?
  - Oplever du, at andre forstår, hvad du siger?
  - Oplever du, at det kan være svært at finde ord, du gerne vil sige?

Kommunikationscentret

Logopædisk screening – let til moderat demens

Forståelse

- Auditiv verbal forståelse, ja/nej spørgsmål (WAB)
- Sekventielle kommandoer (WAB)
- Komplekst materiale (Boston)
- Impressiv undersøgelse: Temporale/spatiale relationer

Verbal produktion

- MAST
- Billedbenævnelse (konkreter fra WAB eller billeder fra HAST)
- Sekvens
- Udvalgte tests fra HAST: Benævnelse efter beskrivelse, Semantisk/fonologisk ordmobilisering, Formulering af ræsonnementer, Reversering af spørgsmål og svar

Kommunikationscentret

Læsning

- A91 (billedsekvens med tilhørende tre sætningsniveauer)
- Læseforståelse på sætningsniveau (Boston)
- Fuglehistorie

Skrivning

- Egne data
- Lydrette ord
- Uregelmæssige ord
- Sætningsdannelse (en hvilken om helst sætning som beskriver dig selv)
- Skriftlig billedbeskrivelse fx WAB-billedet

Tal

- Særligt i forhold til klokken

Kommunikationscentret

Logopædisk screening – moderat til svær

- Status ift. læsning og skrivning
- Billedforståelse – detaljeringsgrad (foto, tegnede)
- Semantisk kategorisering
- Spændvidde i antal billeder pr. side (udpegningstavler, kommunikationsbog i papirsformat, GoTalkNow)

Kommunikationscentret

Kommunikationsvanskeligheder 1

Sproglige funktionsvanskeligheder ift. **modaliteterne**?

tale	forstå
skrive	læse

Kommunikationscentret

Kommunikationsvanskeligheder 2

Anvendelsesproblematik

også kendt som

kognitive kommunikationsforstyrrelser

Definition:

Kognitive kommunikationsforstyrrelser defineres som vanskeligheder med kommunikativ kompetence (lytte, tale, læse, skrive, samtale, social interaktion), der skyldes underliggende kognitive forstyrrelser (opmærksomhed, hukommelse, organisation, informationsbehandling, problemløsning, eksekutive funktioner).

CASLPO (College of Audiologists and Speech-Language Pathologists of Ontario), 2002

Kommunikationscentret

Kognitive kommunikationsforstyrrelser

Eksempler på CCD:

- Hukommelse:

Grundet funktionstab i korttidshukommelsen bliver det vanskeligt at huske en besked eller en aftale. At huske, hvad der bliver sagt, at genkalde svar på spørgsmål eller at finde svar på ”stående fod”. Kan ses som desorganiseret taleproduktion, hyppige gentagelser.

- Eksekutive funktioner:

Initiativ, planlægning og dømmekraft, påvirker de kommunikative evner: tage initiativ til kontakt og vurdering af egen kommunikation fx ift. omgangsform, humor. Evne til at sætte sig i den andens sted og skifte perspektiv.

Kommunikationscentret

- Koncentration og opmærksomhed:

Får sværere ved at koncentrere sig om en samtale i længere tid. Problemer med at fastholde et emne i en samtale, tangentiel taleproduktion, problemer med at samtale i distraherende omgivelser, manglende interesse i samtalepartneren.

- Stedsans og orientering:

Hvis funktionerne er ændret, kan personen have svært ved at forstå konteksten for en samtale.

Kommunikationscentret

- Visuelle og spatiale funktioner:

Agnosi kan påvirke bearbejdning af sanseindtryk og medvirke til vanskeligheder med at forstå en besked. Kan være svært at tilpasse kommunikationen ud fra aflæsning af samtalepartnerens ansigtsudtryk. Overskrider andre menneskers privatsfære fysisk under samtale.

Logopædi og demens ved Anita Munch Reul - DTHS 2018

Kommunikationscentret

Den kognitive pyramide

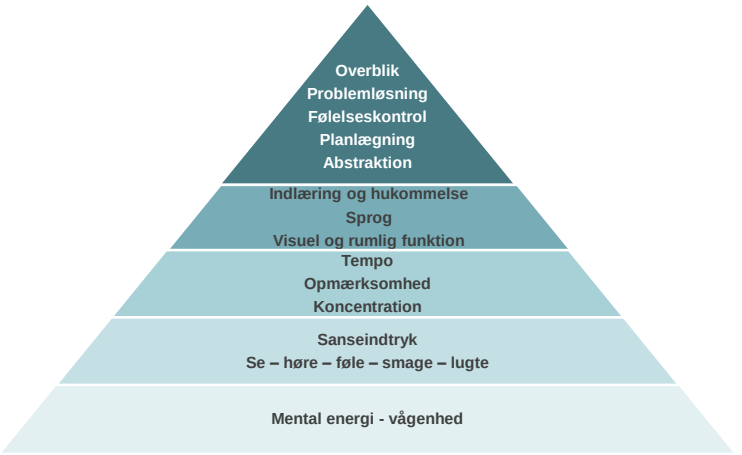

Kommunikationscentret

Kommunikation

- og hvorfor det er så vigtigt at arbejde med

Kommunikationscentret

Hvad er kommunikation?

- Ordet kommunikation kommer fra latin og betyder: ”udveksle meddelelser”, ”gøre fælles” og ”dele med nogen”
- Foregår mellem mennesker – man u**dveksler** og **formidler** information, følelser, holdninger, idéer mm. Og etablerer **sociale relationer**
- Vi kommunikerer bl.a. gennem vores sprog
- Sprog er en *serie af budskaber* - informationer der modtages (ind) og informationer der udtrykkes (ud) gennem forskellige modaliteter eller kanaler

Kommunikationscentret

Forventninger til kommunikation

- Udtalte og uudtalte forventninger i kommunikationen med ens pårørende
- Nogle er bevidste, andre ubevidste. Oftest bliver forventningen først bevidst, når den ikke indfries
- En vanesag – får ofte hverdagen til at gå uden problemer
- Demens i familiære relationer forstyrrer den etablerede balance i relationen og påvirker kommunikationen
- Når ens pårørende får en demenssygdom, brydes forventningerne om kommunikationen, og det kræver nye vaner

Kommunikationscentret

Mulige konsekvenser

- Indhold og mening i samtaler kan aftage
- Personen med demens trækker sig fra sociale sammenhænge
- Kan virke uinteresseret i den anden

Kommunikationscentret

Ændringer i relation og kommunikation

- Ændrede roller – 'ny arbejdsfordeling'
- Tage over – også i samtalen
- Tage initiativ
- Påminde
- Åbenhed om diagnose/vanskeligheder

Kommunikationscentret

Hvorfor er det så vigtigt at arbejde med kommunikation?

- Frustration over kommunikationsnedbrud – trækker sig socialt – isolation (øget tendens til depression) – hurtigere funktionstab
- Social interaktion er en beskyttende faktor i progressionen

Kommunikationscentret

Logopædisk intervention

Kommunikationscentret

Den kommunikative tilgang – til fremme af en ligeværdig dialog

- Vigtigt udgangspunkt: Problemer, der opstår i kommunikationen sker ikke kun hos den ene part, men i fællesskabet. Kommunikation betyder netop ”at gøre noget fælles”.
- Vær anerkendende: Handler rigtig meget om at være sig selv, at tale med naturligt og normalt toneleje.
- Udvis empati, indføling og indlevelse – at sætte sig i den andens sted.
- Stil nysgerrige og undersøgende spørgsmål.
- Lyt efter indhold og betydning og ikke kun ord.
- Åbent kropssprog; vis interesse med kroppen.
- Diskussion om, hvem der har ret, udelades.

Kommunikationscentret

Vi har fokus på …

- at være på forkant
- at bringe personens ressourcer i spil og understøtte brugen på det specifikke funktionsniveau indenfor sprogfunktionens fire modaliteter – hvis muligt
- at arbejde multimodalt
- at forankre indsatsen i omgivelserne for bedst muligt at sikre effekten samt støtte og styrke de pårørendes handlemuligheder i takt med sygdommens progression
- at arbejde tværfagligt og dermed optimere den enkeltes faglige indsats
- processuel tilgang; vigtigt at kunne målrette indsatsen efter familiens skiftende behov, bekymringer og frustrationer
- at bygge bro til kommunale aktivitetstilbud, inddrager ofte demenskoordinator og hjemmevejleder i forløbet

Kommunikationscentret

Logopædisk indsats

Arbejder aktivt for at forhale og fastholde funktionerne gennem kompenserende strategier

- Hvordan kan jeg fortsætte med at kommunikere med mine omgivelser, når det er blevet svært at finde de rigtige ord og sætte dem sammen i sætninger?
- Hvordan kan jeg agere mest hensigtsmæssigt, når jeg ikke forstår det sagte og hvordan kan mine pårørende støtte mig i at deltage?
- Hvordan kan jeg fortsat skrive, når det ikke længere er så nemt som før?
- Hvad gør jeg med avisen? Den er blevet sværere at læse.

Kommunikationscentret

Eksempler på logopædisk undervisningsfokus

- **Ordmobiliseringsvanskeligheder**: aktivere et større aktivt ordforråd omkring enkeltord
  - Fx Italien
    - Et land, der ligner en støvle, hvor man spiser meget pizza og pasta, hvor paven bor, vores feriedestination sidste år
  - Fx Broccoli
    - En grøntsag, som er grøn og ligner en busk. Den koges ofte.
- **Forståelsesvanskeligheder**: arbejde aktivt for at knytte flere semantiske lag til ordet
  - Fx Blind passager
    - En person, som snyder sig til transport uden at købe en billet. Kan selvfølgelig også være en person, som er blind
  - Fx elfenben
    - Kommer fra elefantens stødtænder, handles ulovligt og elefanter bliver slået ihjel af krybskytter. Bruges fx til smykker

Kommunikationscentret

- Udfordringer med **genstandes egenskaber eller handlingssekvenser** – procesbeskrivelser af, hvordan man bruger ting, fx
  - boremaskine
  - el-pisker
  - græsslåmaskine
  - kaffebrygning
  - hænge en hylde op
  - dække bord
- **Genoptage/understøtte fortsat brug af læsefunktionen**
  - At kunne læse breve, mails, sms, avisen, ugeblade, opskrifter, undertekster, huskelister, kalender, vejnavne
- **Genoptage/understøtte fortsat brug af skrivefunktionen**
  - Huskelister, kalender, breve, sms, mails, dagbog

Kommunikationscentret

- **Porteføljeaktiviteter** – skrive/illustrere sin baggrund
  - Fx tidslinje over vigtige begivenheder, beskrivelse af barndomsoplevelser, betydningsfulde personer, rejser, personlige ressourcer og begrænsninger mm.
- Udarbejdelse af understøttende **udpegningsmateriale** af hverdagselementer
- **Kommunikationsbøger** – kan bestå af en blanding mellem et narrativt fokus og udpegningsmaterialer
- **Tekniske kommunikationshjælpemidler**
  - GoTalkNow
  - Lightwriter
  - Predictable
  - Lydbøger (og evt. Daisyafspiller samt NOTA)

Kommunikationscentret

- **Teknikker til samtalestøtte** (SCA-inspireret (*supported conversation for people with aphasia)*
  - Ind-teknikker: Når du fortæller noget til personen med sproglige vanskeligheder, så forståelsen sikres bedst muligt
  - Ud-teknikker: Når personen med sproglige vanskeligheder skal gives de bedste forudsætninger for at udtrykke sig
  - Tjek: Teknikker til at sikre at du har forstået budskabet rigtigt

Overskrift, fx bilkørsel

Borger	Pårørende

Kommunikationscentret

- Familiesamtaler med fokus på den specifikke demensproblematik og familiens betydningsfulde rolle ift. de kommunikative succeser
- Fælles udarbejdelse af liste over personens vanskeligheder og personlige strategier (indre og ydre)
- **CST** – Cognitive Stimulation Therapy.
  - KC afprøvet gruppeforløbet med gode resultater. Involveret i udarbejdelsen af en dansk oversættelse, hvor forsøgsdeltagerne testes sprogligt før og efter.
- Tidligere afholdt netværksdag for logopæder med interesse for/eller opgaver indenfor demensfeltet.
  - Interesse for fremtidig deltagelse?
  - Skriv jer på mailingliste og KC vil invitere til endnu en netværksdag

Kommunikationscentret

Den logopædiske indsats - sammenfattet

- Differentieret tilgang med samlet stillingtagen til:
  - Diagnose, neuropsykologisk profil, sprogligt funktionsniveau, oplevede vanskeligheder i dagligdagen ift. kommunikation, struktur og planlægning (både personen med demens og en primær pårørende), omgivelsesmæssige faktorer, personlige faktorer (herunder motivation, indsigt, tidligere funktionsniveau), pågældende kommunes tilbud til mennesker med demens.

↓

  - Danner grundlag for anbefalede kompenserende intervention. Interventionen skal i videst mulig omfang ske i tæt samarbejde med de pårørende, personaler på plejehjem/dagcentre, kommunens demensteam.

↓

  - Interventionen skal både favne de aktuelle kommunikationsbehov og tilstræbe at foregribe de kommende kommunikationsbehov i lyset af den progredierende karakter.

↓

  - Kan betyde en "udsættelse", "fartreduktion" af den kognitive forværring og dermed muligheder for et selvstændigt og selvhjulpent liv i længere tid.

Kommunikationscentret

Samtalestøtte

- inspireret fra SCA; Supported Conversation for people with Aphasia

Kommunikationscentret

Hvad er samtalestøtte?

- At samtalepartneren støtter sin pårørende i at indgå mere aktivt i samtaler gennem brug af støttende teknikker
  - **IND: Støtte personens forståelse**
  - **UD: Støtte personens udtryksmuligheder**
  - **Tjek: Vær sikker på, at I har forstået hinanden**
- Kommunikationsramper, som skaber adgang til deltagelse i samtalen

Kommunikationscentret

Implementering af metoden i den daglige kommunikation

- De samtalestøttende principper er enkle, MEN metoden i praksis er knap så enkel
  - Kommunikationsmønstre er vaneprægede og ubevidste
  - Kræver indsigt i egen kommunikationsform for at kunne ændre noget

Kommunikationscentret

Ind-teknikker

- Når DU fortæller noget til personen med sproglige vanskeligheder
- Overvej, hvordan du præsenterer dine budskaber
- Din tale:
  - Tænk på rækkefølgen i dine budskaber
    - Start med overskriften for den besked, du vil give
    - Giv kun en besked ad gangen
    - Gå kronologisk frem
  - Brug korte og enkle sætninger, undgå ironi og metaforer
  - Brug tydelig sætningsmelodi og læg fx tryk på nøgleord
  - Langsommere taletempo
  - Stil så konkrete spørgsmål som muligt
  - Stil evt. afklarende spørgsmål
  - Opsummering, for at tjekke hinandens forståelse
- Sammen med talen:
  - Brug gestik, udpegning, billeder, tegninger for at understrege det, du siger
  - Skriv nøgleord/emneord med tydelig og stor skrift
  - Skab øjenkontakt
  - Sørg for ro i baggrunden, hvis muligt

Kommunikationscentret

Eksempel på kompleks og enkel besked

- Sig ikke:
  - *I dag skal vi mødes med Hans og Grethe til frokost på Cafe Lindevang, men inden da skal vi nå at købe en gave til Grethe, men først skal vi lige have lidt morgenmad og du skal have dine piller.*
- Sig hellere:
  - *Her er dine piller (giv pillerne og hold pause)*
  - *Så vil jeg lave morgenmad til os*
    - *Opstil evt. valgmuligheder*
  - *Grethe bliver jo 70 år i dag og vi skal købe en gave til hende. Har du en god ide? Måske nødvendigt med valgmuligheder (tegn en gave)*
  - *Vi skal være på Cafe Lindevang kl. 13.00. Det giver os 3 timer (brug et ur)*

Kommunikationscentret

Eksempel på kompleks og enkel besked

- Sig ikke:
  - *Nu er det jo snart din fødselsdag, skal vi ikke invitere dem og dem til kaffe eller hvad med middag? Og kan du sige mig, hvad du ønsker dig, når de spørger om det?*
- Sig hellere:
  - *Det er snart din fødselsdag – d. 10. december (tegn evt. et flag og brug en fysisk kalender til at udpege dagen)*
  - *Skal vi invitere NN og NN? (skriv navnene og peg evt. på fotos)*
  - *Hvad skal vi byde på? (skriv 'spise' og 'drikke' evt. med valgmuligheder)*
  - *Hvad ønsker du dig? (tegn evt. en gave)*

Kommunikationscentret

Ud-teknikker

- Teknikker til at sikre muligheden for at udtrykke sig
  - Stil ja/nej-spørgsmål, brug evt. ja/nej-kort
  - Spørg kun om én ting ad gangen
  - Bed din pårørende om at give en ledetråd/emne ved fx at pege i rummet, bruge billeder eller skrive/sige en overskrift
  - Opstil valgmuligheder – skriftlige nøgleord, som kan bruges til at sige/udpege
  - Giv god tid til at svare – selvom det kan føles unaturligt

Kommunikationscentret

Teknikker til at sikre, at du har forstået det rigtigt (TJEK)

- Spørg: Har jeg forstået dig rigtigt? Og reflekter: Gentag din pårørendes budskab.
- Ekspander: Tilføj, hvad du tror din pårørende prøver at sige.
- Opsummer: Saml trådene og opsummer i slutningen af samtalen

Gældende for begge parter i kommunikationen!

- Hvad har du forstået af det, som jeg har sagt?

Kommunikationscentret

Tak for opmærksomheden

Kontaktoplysninger:

- Anita Munch Reul, audiologopæd
  Tlf.: 4511 4555
  Mail: anita.munch.reul@regionh.dk

Kursuskatalog, henvendelsesskema, ydelseskatalog kan findes på hjemmesiden:

- www.komcentret.dk